

מנהיגים בשמים

דניאל עובדיה

א. נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע ◊ ב. כִּי בִשְׁשׁ מִשָּׁה לָרֹדֶת ◊ ג. מִי
מעכב על ידך? ◊ ד. בני בניו של המן ◊ ה. וְאֲנִי עָרַל
שְׁפָתַיִם ◊ ו. יש לך אדם כזה ◊ ז. כבר נאמר למשה
מסיני

א. "נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע"

שאלת השאלות בחטא העגל היא, כיצד עם ישראל שרק לפני ארבעים יום –
חודש ועשרה ימים עמד תחת ההר והוציא מפיו ללא כל התלבטות את המשפט:
"וַיֹּאמְרוּ כָל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע" (כ"ד, ז)¹, שמלאכי השרת משתמשים בו
והוא בגדר רז כפי שאומר ר' אלעזר:

"אמר רבי אלעזר בשעה שהקדימו ישראל 'נַעֲשֶׂה' ל'נִשְׁמָע' יצתה
בת קול ואמרה להן: מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשים
בו דכתיב: 'בְּרַכּוּ ה' מְלֹאכֵיו גְבַרְי כִּחַ עֲשִׂי דְבָרוּ לְשִׁמְעָ בְּקוֹל דְּבָרוּ'
(תהילים ק"ג, כ')? בקול דברו ברישא עשי והדר לשמע". (שבת, פ"ח
ע"א)

כיצד עם זה, שפיו גילה את רזם של מלאכי השרת, עומד יוצר עגל הזהב
ואומר באותו הפה:

"אֵלֶּה אֱלֹקֵינוּ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָעֵלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם". (ל"ב, ד')

¹ כל הפניה סתמית במאמר מכוונת לספר שמות.

כיצד זה העם ששמע מפי ה' את הדיבר :

”אֲנִכִּי ה' אֶלְקֵיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים. לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹקִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי. לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בְּמַיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ. לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנִכִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֶקֶד עֹון אֲבֹת עַל בְּנֵים עַל שְׁלֵשִׁים וְעַל רִבְעִים לְשָׁנָא” (כ', ב' – ה')

כיצד העם חוטא ומחליף את מנהיגם ה' ואת משה בעגל זהב? קולמוסים רבים נשתברו בניסיון להסביר זאת, בעיוננו זה לא נתעסק בהסבר כיצד, מה ומי גרם לעם ישראל לחטוא. ברצוני להסיט את הדיון ”הארצי” המתרחש עם אהרן, חור והעם אודות חטא העגל ולראות דיון נוסף, ”דיון שמימי”, המתרחש בשמים בין הקב”ה למשה בשעה שישראל חוטאים ועובדים לעגל, נקדים ונאמר שבשעה שישראל מבקשים למצוא להם מנהיג חדש במקום משה באותו זמן מתנהל דיון דומה עם משה הרוצה לוותר על מנהיגותו ומוכן למסור אותה לאדם אחר. מי הוא האדם שמשה מאמין כי יוכל למלא את תפקידו? ומדוע לא יצא הדבר בפועל?

ב. ”כִּי בִשְׁשׁ מִשָּׁה לְרִדְתָּ”

בסוף הארבעים יום, לאחר שלמד משה את התורה כולה, מגיע היום המיוחל בה ניתנת התורה לידינו :

”וַיִּתֵּן אֵל מֹשֶׁה כְּכַלְתּוֹ לְדַבֵּר אֵתוֹ בְּהַר סִינַי שְׁנֵי לַחַת הַעֲדַת לַחַת אֲבֹן כְּתָבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים” (ל”א, י”ח)

הפעולה הבאה שאמורה להתרחש היא ירידתו של משה מן ההר אל העם ובידיו שני לוחות הברית, אך משה אינו יורד אלא מתעכב בהר :

"וַיִּרְא הָעַם כִּי בִשֵׁשׁ מִשֶּׁה לָרְדַת מִן הַהָר וַיִּקְהַל הָעַם עַל אֶהָרֶן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוּם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לִפְנֵינוּ כִּי זֶה מִשֶּׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יִדְעֵנוּ מָה הִיא לֹ". (ל"ב, א')

שש שעות התעכב משה בהר, עיכוב שגרם לעם לחטוא:

"ואמר רבי יהושע בן לוי: מאי דכתיב: 'וַיִּרְא הָעַם כִּי בִשֵׁשׁ מִשֶּׁה' (פס' א'), אל תקרי בושש אלא באו שש. בשעה שעלה משה למרום אמר להן לישראל: לסוף ארבעים יום, בתחלת שש, אני בא. לסוף ארבעים יום בא שטן ועירבב את העולם, אמר להן: משה רבכם היכן הוא? אמרו לו: עלה למרום. אמר להן: באו שש - ולא השגיחו עליו. מת - ולא השגיחו עליו. הראה להן דמות מטתו. והיינו דקאמרי ליה לאהרן ז'ה מִשֶּׁה הָאִישׁ' (שם)". (שבת פ"ט ע"א)

משה מתעכב כאשר בידיו מצויים כבר לוחות העדות – התורה, שאם לא היו בידיו הלוחות לא היה מקבלם בשעה שישראל חטאו, כפי שמסביר המדרש:

"וַיִּתֵּן אֶל מִשֶּׁה - רבנין אמרי אלו עשו ישראל אותו מעשה עד שלא ניתנו הלוחות למשה לא היו יורדין בידו. ר' לוי אמר משעשו אותו מעשה נתן הקב"ה למשה את הלוחות כמו שכתוב ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו". (שמות רבה פרשה מ"א פסקה ה')

נשים לב שהמדרש מדגיש כי אם לא היו נתנים הלוחות בידי משה בזמן שחטא ישראל בעגל, אזי לוחות העדות היו נשארות בשמים ולא היו יורדות עם משה ששיבר אותן אחר כך בהר.

הספורנו בפירושו, מגדיל וטוען כי העם החל לחטוא קודם שניתנו הלוחות בידי משה:

"שְׁנֵי לַחַת הַעֲדוֹת' - אוֹתָם שִׁיעַד בְּאִמְרוֹ וְאִתְּנָה לְךָ אֶת לִוְחֹת
הָאֵבֶן וְטָרַם תִּנְתֵּן הַתּוֹרָה וְהַמְצוּהָ אֲשֶׁר כָּתַב כְּאֲשֶׁר יַעֲד, הַתְּחִילוּ
בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, וְאָמַר לְמֹשֶׁה 'לָךְ רַד כִּי שָׁחַת עִמָּךְ' (ל"ב, ז)". (ל"א,
ח")

עיֵכוֹב זֶה בֵּין שְׁנֵיתֵנָה הַתּוֹרָה בִּיַּדֵי מֹשֶׁה וּבֵין שְׁלֵא, הוּא שֶׁהֵבִיא אֶת יִשְׂרָאֵל
לְחֻטָּא הָעֵגֶל, הַחֲטָא שִׁלּוּהָ אֶת עִם יִשְׂרָאֵל בְּכָל דּוֹר וְדוֹר :

"וְעַתָּה לָךְ נָחָה אֶת הָעָם אֶל אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ הִנֵּה מְלֹאכֵי יַלְךְ לְפָנֶיךָ
וּבְיָוִם פְּקֻדֵי וּפְקֻדֵי עֲלֵהֶם חֲטָאתָם". (ל"ב, ל"ד)

וּמִפְרֵשׁ רִש"י :

"וּבְיָוִם פְּקֻדֵי - עַתָּה שָׁמַעְתִּי אֵלַיךְ מִלְּכֻלֹּתֶם יָחַד וְתַמִּיד תַּמִּיד
כְּשֶׁאֶפְקֹד עֲלֵיהֶם עוֹנוֹתֵיהֶם וּפְקֻדֵי עֲלֵיהֶם מֵעַט מִן הָעוֹוֹן הַזֶּה עִם
שָׂאֵר הָעוֹוֹנוֹת וְאִין פּוֹרְעֵנוֹת בָּאָה עַל יִשְׂרָאֵל שְׂאִין בָּהּ קִצַּת מִפְרַעוֹן
עוֹוֹן הָעֵגֶל".

ג. מִי מַעֲכָב עַל יָדֶךָ?

מִדּוּעַ מֹשֶׁה מַתְּעַכֵּב וְיוֹרֵד רַק לְאַחַר שֶׁשׁ שְׁעוֹת? אֶת הַתְּשׁוּבָה לְכַךְ נִמְצָא
בְּדִבְרֵי שֶׁל רַב יְהוּדָה בְּשֵׁם רַב :

"אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: בְּשַׁעָה שֶׁעֲלָה מֹשֶׁה לְמִרְוֹם מִצְאֹו לְהִקְב"ה
שִׁוּשֵׁב וְקוֹשֵׁר כְּתָרִים לְאוֹתִיּוֹת. אָמַר לְפָנָיו רַב־ש"ע מִי מַעֲכָב עַל
יָדֶךָ? אָמַר לוֹ אָדָם אֶחָד יֵשׁ שְׁעֵתִיד לְהִיּוֹת בְּסוּף כְּמַה דּוֹרוֹת וְעִקִּיבָא
בֵּן יוֹסֵף שְׁמוֹ שְׁעֵתִיד לְדָרוֹשׁ עַל כָּל קוּץ וְקוּץ תִּילִין תִּילִין שֶׁל
הַלְכוֹת.

אָמַר לְפָנָיו: רַב־ש"ע הִרְאָהוּ לִי. אָמַר לוֹ: חֲזוֹר לְאַחֲוֹרְךָ. הֵלֵךְ וַיֵּשֶׁב
בְּסוּף שְׁמוֹנֵה שׁוֹרוֹת וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ מַה הֵן אוֹמְרִים. תִּשְׁשׁ כְּחוֹ. כִּיּוֹן

שהגיע לדבר אחד אמרו לו תלמידי: רבי מנין לך? אמר להן: הלכה למשה מסיני. נתיישבה דעתו.
 חזר ובא לפני הקב"ה אמר לפניו: רבונו של עולם יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה על ידי? אמר לו: שתוק! כך עלה במחשבה לפני.
 אמר לפניו: רבונו של עולם הראיתני תורתו הראני שכרו, אמר לו חזור [לאחורך]. חזר לאחוריו, ראה ששוקלין בשרו במקולין. אמר לפניו: רבש"ע זו תורה וזו שכרה? א"ל: שתוק! כך עלה במחשבה לפני". (מנחות, כ"ט ע"ב)

מספר שאלות עלינו לשאול על מדרש זה:

1. מה משמעותן של הכתרים שכותב הקב"ה על האותיות?
2. מה פירוש דברי ה' "חזור לאחורך" החוזרים במדרש מספר פעמים?
3. מה זה משנה באיזה שורה משה ישב, שורה שמינית או עשירית, בתחילתה או בסופה?
4. כיצד משה, "מקבל התורה", לא מבין את דברי ר"ע?
5. מדוע רק לאחר שמשה שומע "הלכה למשה מסיני" מתיישבת דעתו?
6. מדוע משה מבקש מה' כי ר"ע יחליף אותו? הרי סוגיה זו כבר נידונה בסנה² כי משה הוא מנהיגם של העם ולא אף אחד אחר, אפילו לא אהרן?
7. תגובתו של ה' לדברי משה נאמרות בצורה נחרצת - "שתוק! כך עלה במחשבה לפני". מדוע בסנה התנהל דיון עם משה והוסבר לו כי הוא חייב להסכים לשליחות ואילו כאן ה' אינו מוכן לדון כלל על אפשרות שר"ע יחליף את משה?
8. מדוע ה' משתמש בביטוי "שתוק!" (פעמיים) האם אין מילה עדינה יותר כשם שמצינו בשעה שהתחנן משה לפני הקב"ה כי יתיר לו להכנס לארץ, דחה ה' את בקשתו ואמר לו "רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בְּדָבָר הַזֶּה" (דברים ג', כ"ו)?

² שמות: ג', י"א-י"ב; ד', א'-י"ג.

9. האם ישנו איזה קשר בין משה לר"ע לאורך הדורות, או שמא קשר זה מצוי רק בשמים?

ד. בני בניו של המן

מי היה ר"ע שבשבילו מתעכב הקב"ה בנתינת התורה, בידיעה ברורה³ כי עיכוב זה הנמשך "שש שעות" גורם לכך שישראל חוטאים בחטא העגל ואת משה מנהיגם החליפו במנהיג אחר⁴:

"וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיִּצַר אֶתֹּו בַּחֶרֶט וַיַּעֲשֶׂהוּ עֵגֶל מִסֶּכֶה וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהִים
אֱלֹקֵינוּ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָעֵלֹנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם". (ל"ב, ד')

הגמרא במסכת סנהדרין מביאה רשימה של אנשים שלמדו תורה שמוצאם הוא מאנשים רשעים:

"תנו רבנן: נעמן גר תושב היה, נבוזר אדן גר צדק היה מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים, מבני בניו של סנחריב לימדו תורה ברבים, ומאן נינהו - שמעיה ואבטליון. מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק". (סנהדרין צ"ו ע"ב)

הגמרא מפרטת מי היו בני בניו של סיסרא, ושל סנחריב אך אינה מסבירה מי היה מבני בניו של המן שלמד תורה בבני ברק.

הרב אביגד'ר נבנצאל שליט"א טוען כי בני בניו של המן היה ר"ע, הוא לומד זאת מהסוגיה בירושלמי הדנה כי התנהל דיון בבית מדרש בין רבי אליעזר (ראש הישיבה) לבין רבי יהושע האם קורבן פסח דוחה את השבת. כל אחד הביא תירוצים רבים לביסוס דעותיו עד שקם ר"ע ואמר את דעתו בדיון שהתנהל, טענה המעמידה את סברתו של ר' אליעזר בשאלה, על רגע זה כותב הירושלמי:

³ עיי' פירוש הספורנו ראה לעיל.

⁴ האירוניה שבפרשתנו - בשעה שמשם מבקש מה' כי יחליף את מנהיגותו עם ר"ע, העם כבר החליפו בעגל הזהב.

”שלש עשרה שנה עשה רבי עקיבה נכנס אצל רבי אליעזר ולא היה יודע בו וזו היא תחילת תשובתו הראשונה לפני רבי אליעזר אמר לו רבי יהושע הלא זה העם אשר מאסת בו צא נא עתה והלחם בך”. (ירושלמי, פסחים פרק ו' הלכה ג')

שלוש עשרה שנה יושב ר"ע בישיבתו של רבי אליעזר, בידיעה כי הוא מתעלם ממנו בכוונת תחילה משום שמוצאו היה מעמלק, ר"א מתעלם ומבחינתו ר"ע לא "קיים" בישיבתו. מאידך, יושב ר"ע שלוש עשרה שנה בישיבה ולא מוציא מילה אחת, הוא יושב ושומע את דברי תורתם של ר"א ור' יהושע ושותק ולא אומר אפילו מילה אחת, עד אותו ויכוח. כאשר ר' יהושע שמע את תשובתו של ר"ע הוא פונה לר"א ואומר לו את המשפט: "הלא זה העם אשר מאסת בו צא נא עתה והלחם בו" אתה, ר"א, שמואס (ביטוי כה קשה ביחס לאדם) בר"ע, כעת ששמעת את סברתו של ר"ע נראה אותך מתמודד עם סברתו, ולדבריו אלו מוסיף ר"י משפט שלכאורה לא ברור "צא נא עתה והלחם בו", האם הכונה צא והלחם בו מלחמתה של תורה? נראה שלא, שהרי ר' אליעזר התעלם כך כך הרבה שנים מר"ע מדוע שכעת ילחם בתלמיד שאינו מכיר בו, אלא ר' אליעזר משתמש בכונה במילים אלו "צא נא עתה והלחם בו" מילים המזכירות את הפסוק המתאר את מלחמת משה בעמלק:

”וַיָּבֵא עֲמֶלֶק וַיִּלָּחֶם עִם יִשְׂרָאֵל בְּרִפְדִּים. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוָה
בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים וְצֵא הַלָּחֶם בְּעֲמֶלֶק מְחַר אֲנֹכִי נֹצֵב עַל רֹאשׁ הַגְּבָעָה
וּמִטָּה הָאֱלֹקִים בְּיָדִי”. (ז', ח'-ט')

ר' ישמעאל פונה אל רבי אליעזר ומזכיר לו כי ר' עקיבא אכן מוצאו מעמלק, זהו אותו ר"ע שאתה מתעלם ממנו ומואס אותו כעת עליך "להלחם" בו, להלחם בסברותיו.

זהו ר"ע שמוצאו מעמלק, זהו ר"ע שר' יוחנן יאמר עליו:

”דאמר רבי יוחנן: סתם מתניתין רבי מאיר, סתם תוספתא רבי נחמיה, סתם ספרא רבי יהודה, סתם ספרי רבי שמעון, וכולהו אליבא דרבי עקיבא”. (סנהדרין פ”ו ע”א)

”כולהו אליבא דרבי עקיבא” פירושו - הכל נאמר משמו של ר”ע, זאת אומרת שר”ע הוא שורש תושב”ע, הוא בדרגה של מי שיוצר תורה, כמי שלוקח את תורתו של משה רבנו שהוריד מן השמים (תורה שבכתב) ומפתח אותה, מסביר מה היא כוונתה.

ה. ”וְאֵנִי עֶרְל שְׁפָתַיִם”

משה היושב בבית מדרשו של ר”ע משתאה כיצד ר”ע מסביר את התורה אמנם הוא אינו מבין מה בדיוק אומר ר”ע, אמנם כוחו תשש, אך משה מגיע למסקנה כי ר”ע הוא האדם הראוי להחליפו, הוא האדם שראוי שהתורה תינתן על ידו:

”חזר ובא לפני הקב”ה, אמר לפניו: רבונו של עולם יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה על ידי?”

כיצד משה מגיע למסקנה זו? מדוע הוא משיב אותנו שוב אל הסנה, המקום בו סירב לקבל את תפקיד ההנהגה על ישראל? טענתו העיקרית של משה רבנו בסנה סובבת סביב כח הדיבור, משה טוען כי הוא ”כְּבֹד פֶּה וְכֹבֵד לְשׁוֹן”, ”עֶרְל שְׁפָתַיִם”, שלוש פעמים יחזור משה ויבהיר לי לקב”ה בעיה זו:
פעם א’:

”וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' בִּי אֲדַנִּי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנִי גַם מִתְמוּל גַּם מִשְׁלֹשִׁים גַּם מֵאֵז דְּבַרְךָ אֶל עַבְדְּךָ כִּי כְבֹד פֶּה וְכֹבֵד לְשׁוֹן אֲנִי. וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו מִי שֵׁם פֶּה לְאָדָם אוּ מִי יְשׁוּם אֵלָם אוּ חֲרַשׁ אוּ פֶקַח

או עֲנֵה הֲלֹא אָנֹכִי ה'. וְעַתָּה לָךְ וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִם פִּיךָ וְהוֹרִיתִיךָ אֲשֶׁר
תְּדַבֵּר. (ד', י"ב)

פעם ב':

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לְפָנָיו ה' לֵאמֹר הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְאֵיךְ
יִשְׁמְעֵנִי פְרַעֲה וְאֵנִי עֲרַל שִׁפְתַּיִם? (ו', י"ב)

פעם ג':

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפָנָיו ה' הֵן אֲנִי עֲרַל שִׁפְתַּיִם וְאֵיךְ יִשְׁמַע אֵלַי פְּרַעֲה?
(שם, ל')

מדוע משה חוזר ג' פעמים כי אינו יכול לדבר? מה היא בעייתו?⁵

הרב חרל"פ מסביר את בעיתו של משה וכותב:

"משה מצד עצמו לא היה לו דיבור כלל. שכח המחשבה שלו היה
כל כך גבוה עד שלא היה בכוחו להוציאם בפיו ובלשונו ולא היה
הדיבור שולט עליו לצמצם את מחשבותיו וכל כוח הדיבור של
משה היה רק מצד השכינה המדברת מתוך גרונו". (מי מרום, נמוקי
המקראות עמ' קל"ו)

על מנת שנבין את דברי הרב חרל"פ, נקדים הקדמה קצרה על נושא הדיבור:

"ידוע כי הדיבור יסודו במחשבה, ולכאורה נדמה שהדיבור יוצא
ישר מהמחשבה, ומשהחלטנו במחשבה לבטא את מחשבתנו
בדיבור תכף יוצא לפועל במוצאי המבטא שלנו. אבל באמת אין
הדבר כך, ולו ניתנה לנו האפשרות לדאות את השתלשלות
והדרגות של המחשבה היורדת מהכוח אל הפועל אל הדיבור, היינו

⁵ ראה בהרחבה את הפרשנים שהתחבטו רבות בשאלה זו? רש"י, רשב"ם, ראב"ע, שד"ל.

רואים כמה וכמה דקים, שהם עצבי מוח קטנטנים וזעירים שאינם נתפסים בחוג ראייתנו בלשון המדע... והדיבור מתגלגל בכמה וכמה גלגולים ממרכז המוח אל התאים בעולם המחשבה, עד שמשתלשל ויורד ומתגלם בדיבור".⁶

ולמרות שמתרחש תהליך זה, כל דיבור שאדם מדבר מיד הוא מצמצם את מחשבתו, אין יכולת למחשבה לצאת בשלמותה בדיוק כפי שהיא מצויה בתאי המוח. כך בכל אדם ועל אחת כמה וכמה אצל משה רבנו משום שכח המחשבה של משה מצוי במדרגה העליונה ביותר שבן האנוש יכול להגיע אליה, למשה יש קושי לבטא את מחשבותיו בדיבור, ברגע שמשה מדבר הוא חייב לרדת ולצמצם את עצמו על מנת שבני ישראל יהיו מסוגלים להבין את דבריו.

ו. יש לך אדם כזה

כאשר יושב בשמים משה הוא רואה את ר"ע מדבר בבית מדרשו ומלמד את תורתו "הלכה למשה מסיני". משה יושב ומשתאה לנוכח "התגלית" החדשה הנקראת ר"ע. ר"ע מלמד תורה בצורה שהיא כה נהירה ליושבי בית המדרש וכל העם המצוי שם מבינים (מלבד משה). לפתע עולה מחשבה במוחו של משה כי ר"ע מסוגל לפשט את הדברים שלו, למשה, כה קשה - "וְאֲנִי עָרַל שִׁפְתַּיִם" בצורה כל כך פשוטה. ואם כך הדבר, מיד שב משה לסוגיית הדיבור שנידונה במעמד הסנה. שם טען כי אינו יכול לדבר וקשה לו לצמצם את מחשבתו ולכן הפתרון הטוב ביותר שיוכל להיות כעת ימצא בר"ע שיעביר את התורה בצורה שלמה. אך ה' אינו מנהל הפעם כל דיון עם משה ודוחה את טענותיו במילים "שתוק! כך עלה במחשבה לפני". מה משמעות שתיקה זו?

הרב קוק מסביר על משמעות השתיקה - הדממה בחיי האדם:
"השתיקה נתבעת בעומק הנשמה, מכל אשר הגיגים עליונים, שבעצמם. בעל השתיקה בכוחו לחדור לפניו שיש בכל דבר ובכל מחשבה.

⁶ הרב יעקב פילבר, קדושה ומלכות עמי רצ"ו-רצ"ז.

השתיקה המלאה חיים, מאצרת את הוד החכמה אל תוכה. העולם הרוחני והמעשי הולך ומתגלה בחידור עצום בכל פרטיהם. בכל קויהם היותר מדויקים, אל החכם העליון, שכרמי מטעיו הנם מסוייגים עומדים הם ממעל לחוג המבטא של האדם, הנם קבועים בתוכיותו. כשבעל המחשבה הדוממת עוסק בדממתו הנשגבה עולמות רבים הולכים ונבנים. שירות נשגבות מתנשאות בשיא קודשן וגבורה עליונה בעדן קודש מתרוממת על כל ספירותיו הרוחניות". (אוה"ק ג', עמ' רע"ד)

"השתיקה אינה מעשה או ביטוי שהוא זר לנשמה, השתיקה היא דבר המתבקש מרצון הנשמה באופן טבעי. לא פעם אנו חושבים כי דוקא אדם המדבר כל הזמן - מעיד הדבר על ידיעה נרחבת. אך הרב קוק מסביר כי ההפך הוא הנכון, השתיקה היא מעבר לדיבור, כאשר אדם יושב ודומם, שותק, שתיקה זו בונה את עולמו ואת העולמות שסביבו. משום שהשתיקה נותנת כח למחשבה להתפשט במרחב מבלי להצטמצם, מבלי שיהיה כח חיצוני, הדיבור, שיגרום למחשבה להצטמצם בהסייג של שתיקה היפה לחכמים. זאת היא הדממה העליונה, המתעלה בהודה על הרוח, הרעש, ועל האש, קול דממה דקה והנה ה' עובר". (שם)

שתיקה זו מבקש ה' מאליהו הנביא, שם בהר בנקרת הסלע ילמד ה' את אליהו כי מי שרוצה "להכיר" את הא-ל, מי שרוצה להדבק ולהדביק אחרים עם השכינה חייב לעשות זאת ע"י הדממה, ע"י השתיקה:

"יבא שם אל המערה וילן שם והנה דבר ה' אליו ויאמר לו מה לך פה אליהו. ויאמר קנא קנאתי לה' אלקי צבאות כי עזבו בריתי בְּגִי ישראֵל את מזבחותיך הִרְסוּ וְאֵת נְבִיאֶיךָ הִרְגוּ בְּחָרֶב וְאֶנְתֶּר אֲנִי לְבַדִּי וַיִּבְקְשׂוּ אֶת נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ. וַיֹּאמֶר צֵא וְעַמְדַת בְּהַר לְפָנַי ה' וְהִנֵּה ה' עֹבֵר וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחֶזֶק מִפָּרֶק הַרִים וּמִשֶּׁבַר סֶלְעִים לְפָנַי ה', לֹא

ברוח ה'. ואחר הרוח רעש, לא ברעש ה'. ואחר הרעש אש, לא באש ה'. ואחר האש קול דממה דקה". (מלכים א, י"ט, ט"ו-י"ב)

ועל דממה זו יאמר רש"י:

" 'קול דממה דקה' - תירגום יונתן קל דמשבחין בחשאי (קול המשבח בהסתר), אבל בנביאי אומות העולם אומר: 'דממה נקול אשמע' (איוב ד' ט"ז), דממה היתה לשבת. ואני שמעתי קול הבא מתוך הדממה, דטינטישמנ"ט בלע"ז⁷, ואין שומעין הקול ממש". (שם, שם, י"ב)

ישנו קול שניתן ללמוד אותו, רק אם שותקים, רק אם דוממים ונותנים לכח המחשבה לפעול בלי שום מגבלה ניתן בסופו של דבר לשמוע גם קול הבא מתוך הדממה ואולי זה הוא קולה של הנשמה. משה אינו מבין מדוע הוא נבחר למסור את התורה לעם, אך הקב"ה מבין היטב, הוא מבין מה הקושי של משה, אך כרגע הוא רוצה שישתוק, שיתן גם למחשבותיו הרמות מכל אדם להתפתח ולבנות עולמות, ואולי ה' גם מרמז למשה שישתוק בדיוק כפי שר"ע גם מבקש:

"רבי עקיבא אומר: שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה, מסורת סייג לתורה, מעשרות סייג לעושר, נדרים סייג לפרישות, סייג לחכמה שתיקה". (אבות פרק ג', משנה י"ג)

האדם החכם נבחן בשתיקה ולא במעשיו. אך עדיין מה צריך ללמוד משה משתיקה זו?

לעולם יורדות שתי תורות - אחת תורה שבכתב והשנייה תורה שבע"פ. תורה שבכתב נכתבת בצורה כה מעורפלת, קשה מאוד להבינה ואף היא אינה מפורשת דיה, לא מתואר לנו כיצד תפילין צריכים להיות? איזה צבע יהיה לתפילין? לא

⁷ פירוש המילה: הדהוד.

מוסבר מהו תחום שבת וכדו'. מדוע היא נכתבת בצורה כזו, משום שכך רצה הא-ל, הוא רוצה שהאדם יבין כי זו היא "תורה אלוקית", זו תורה עם שפה מעורפלת שבשביל להבינה יש צורך בתורה נוספת - תורה שבע"פ, תורה שתפקידה לבאר את הסתום בתורה שבכתב, תורה שתפקידה "לפצח" את הקוד האלוקי ולתת לו ביטוי מעשי בחיי האדם.

הקב"ה פונה אל משה ואומר לו "שתוק! כך עלה במחשבה לפניי", שתוק משה, הפוך להיות איש הדממה הבונה את עולמו ומאידיך גיסא, מבין כל האנשים שבעולם אתה הוא האדם היחיד שניתן לומר לו לשתוק!, משום שברגע שאתה מדבר מחשבותיך הרמות (כפי שהסביר הרב חרל"פ) מצטמצמות. בשתיקה זו לומד משה כי הוא הופך להיות שורש תורה שבכתב, התורה האלוקית שאין אפשרות להבינה, זו תורה שמבטאת את המחשבות הרמות ביותר שיכולות להמצא העולם, ולכן תורה זו רק אתה משה יכול להורידה, ואילו ר"ע, שהוא שורש תושבע"פ, הוא יפרש את דבריך הוא ילמד בבית מדרש מה שאתה לעיתים לא תצליח להבין כיצד יורדים לפרטים, כיצד מצמצמים מחשבות לפרטים כל כך קטנים כמו לקשור כתרים על האותיות ומהם לדרוש על כל קוץ וקוץ תילי תילין של הלכות.

אין אפשרות להחליף בינך לבין ר"ע, לכל אחד מהם יש את תפקידו המיוחד אך ורק לו, תפקיד המושרש בשורש נשמתו. כעת מובן מדוע יושב משה בשורה השמינית, כפי שמסביר מו"ר הרב מרדכי אלון שליט"א:

"לעולם, המספר שמונה הוא מה שנמצא מעל למציאות שלנו, מעל לטבע שלנו. כאן, בעולם הזה, הכל שבע – שבעה ימים, שבעה נהרות, שבע שנים. משה רבנו לא יושב בשבע השורות הראשונות אצל רבי עקיבא, כי הוא מנותק מזה והוא לא שייך למציאות הזו. משה רבנו לא מתערב ולא יודע מה הם מדברים, כי בפרטי דורו של רבי עקיבא הוא לא מבין, הוא אינו יכול להבין. הוא יושב בשורה השמינית, ולא יודע מה מדברים בשבע השורות – של המציאות העכשווית. משה רבנו יושב בבית המדרש ולא מבין את הסוגיה. "תשש כוחו" כי הוא חשב – אולי זה מנותק ממה שאני קבלתי מסיני?..."

"כיון שהגיע לדבר אחד אמרו לו תלמידיו: רבי מנין לך?" שואלים תלמידיו – רבי, מאיפה המקור של הכל? אמר להם רבי עקיבא: "הלכה למשה מסיני" – ואז נתישבה דעתו, אז הבין משה רבנו שזה לא מנותק, אז הבין שזה מחובר – גם אם הוא אינו מבין איך".
(תכלת מרדכי, פרשת משפטים, עמ' 25)

על פי דברים אלו, נבין מדוע בכל פעם מבקש ה' ממשה "חזור לאחוריק",
המהר"ל מסביר ביטוי זה:

"והשיב לו הקדוש ברוך הוא "חזור לאחוריק" שישג בדורות שמסודרים אחריו במציאות ואז ימצא מדרגתו ומקומו במציאות עולם הזה, ועל רבי עקיבא שייך לומר "חזור לאחוריק" בהשגתך, וכל הדברים האלו הם בהשגה השכלית כאשר היה משיג בסדר העולם ובמציאותו". (תפארת ישראל, פרק ס"ג)

תחילה, על מנת שמשה יבין באופן כללי מהו רבי עקיבא ומה היא תורתו, עליו לצאת ממציאותו, לנסות לרדת ממדרגתו שבה הוא נמצא, ואכן משה עושה זאת עד היכן שהוא יכול לעשות, והולך ויושב בסוף שמונה שורות, מקום "התפר" בין מציאות העוה"ז לבין מציאות שמעל לעוה"ז, ושם בשורה השמינית, "גבוה" מעל כולם יושב משה ורואה מי הוא אותו האיש שלמענו העולם כולו מתעכב שש שעות.

ז. כבר נאמר למשה מסיני

שש שעות יושב העולם כולו וממתין למשה רבנו, העם חוטא ויוצר את עגל הזהב. שש שעות שהם כה משמעותיות עבור עם ישראל, שש שעות שבלעדיהם לא היה מתרחש החטא המלואה אותנו בכל אסון ואסון "ביום פקדי ופקדתי"⁸. כל זאת בשביל אותו אדם שעתידי לדרוש אלפי הלכות מהתגים. אולי הדבר נראה טכני שהרי רק ר"ע יהיה מסוגל לעשות זאת, רק הוא יהיה מסוגל לדרוש

⁸ ל"ב, ל"ד.

הלכות מהתגים של האותיות, אך הקב"ה מוכן לדחות את ירידתה של התורה. התורה אינה יכולה לרדת לעולם אם אינה שלמה, התורה אינה יכולה לרדת לעולם אם לא מצוי בה כל חידוש או יכולת לימוד של כל אדם מישראל כפי שנאמר בירושלמי:

"אמר רבי יהושע בן לוי... בכל מקרא ומשנה ותלמוד ואגדה ואפילו מה שתלמיד ותיק עתיד להורות לפני רבו כבר נאמר למשה מסיני הדא הוא דכתיב 'יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא', וחבירו משיבו 'דבר הנה לעלמים אשר הנה מלפגנו' (קהלת א', י)". (ירושלמי מגילה פרק ד' הלכה א')

וכן מצינו במדרש תנחומא:

"ויאמר ה' אל משה כתב לך את הדברים האלה (שמות ל"ד, כ"ז). זה שכתוב 'אכתב לו רבי תורת' (הושע ח', י"ב), כשבא הקב"ה ליתן את התורה, אמרה למשה על סדר, המקרא והמשנה והאגדה והתלמוד, שנאמר 'וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר' (שמות כ', א'), אפילו מה שישאל תלמיד ותיק לרבו, אמר הקב"ה למשה באותה שעה, שנאמר: 'וידבר אלקים את כל הדברים האלה'. (תנחומא (בובר) פרשת כי תשא סימן י"ז)

כך ממתין הא-ל עוד שש שעות עבור ר"ע ומתקן את התגים בשבילו, ר"ע שהוא מסמל את שורש תושבי"ע. שם, בשמים, עומד משה רבנו ורואה כיצד התורה, שעומד הוא להוריד לעולם, מתפתחת ומקבלת משמעות מעשית בחיי המעשה. אותה תורה גדולה ועצומה הכתובה בצורה כה נשגבה, ומאידך בצורה כה מעורפלת, מתבררת פרט לפרט בתוך בית מדרשו של ר"ע, מי שינהיג את העם וילמדם כיצד לוקחים תורה שבכתב ומתרגמים אותה לשפה נהירה וברורה, בית מדרש שבו יושב ראש ישיבה שיהיה מסוגל לדרוש בכל חלקי התורה אפילו מהתגים הקטנים ששום אדם לא יכול לדרוש אותם אפילו משה עצמו.

חיבור זה בין משה רבנו ור"ע אינו חיבור זמני, רגעי, המתרחש רק בשמים, אלא בכל עת בכל הדורות כאשר ישב אדם וילמד תורה שבכתב מיד יצטרך הוא את פירושה ע"י תורה שבע"פ, בכל רגע שבו תלמד התורה שהוריד משה מיד תחובר עימה תורתו של ר"ע - תורה שבע"פ. החיבור בין משה לר"ע הוא חיבור נצחי, חיבור שלא יכול להנתק לעולם ואם ח"ו יתנתק - יהיה הדבר בגדר אסון. הרב קוק פותח את חיבורו "אורות התורה" בחיבורם של משה ור"ע יחדיו, ומראה כיצד היחס ביניהם נשאר קיים לאורך כל הדורות כולם:

"תורה שבכתב אנו מקבלים ע"י הציור היותר עליון ויותר מקיף שבנשמתנו"^{9,10}. אנו מרגישים מקרבה את הבהקת תפארת האורה

⁹ תורה שבכתב היא סמלו של משה רבנו, תורה זו מתקבלת ע"י החלק היותר מקיף ועליון שבנשמתנו, החלק המקיף הזה פירושו ע"פ הצד הכללי שבנו. חז"ל מסבירים כי משה רבנו שקול כנגד כל ישראל ולכן הדבר חייב אותו לישא את ציפורה שהיתה גויה, כפי שכותב המהר"ל: "ואם כן מה היתה הסבה שיהיה דבר זה שדבק משה בבת אומה אחרת. והנה דבר זה קושיא גדולה מאוד, וכאשר תבין דבר חכמה תדע כי לא על חנם היה דבר זה, אלא על ענין מופלא מאוד. וזה כאשר תדע כי שקול היה משה רבינו עליו השלום נגד כל ישראל, בעבור שהוא הצורה המשלים את כל ישראל, ולפיכך אמר הכתוב: 'וַיִּשְׁמַע יְתְרוֹ כִּהֵן מִדְּבַר חַתָּן מֹשֶׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל (שמות י"ח, א') שקול משה כנגד כל ישראל. וזהו שדרש הדורש (מכילתא בשלח): אשה אחת היתה במצרים וילדה ששים רבוא בכרס אחד והווי מחכו עליו צבורא ואמר להם זו יוכבד שילדה את משה ששקלו הכתוב נגד ששים רבוא. ודבר זה כאשר תדע מדריגת משה רבינו עליו השלום, תדע להבין זה היה שקול נגד ששים רבוא מישראל, ומפני שכל אשה עזר לאיש ובת גילו כדכתיב (בראשית ב', י"ח): 'אֲעֹשֶׂה לּוֹ עֶזְרָא כְּגִדּוֹ' משמע בת גילו, ולא יתכן זה שתהיה אשה אחת מששים רבוא בת גילו שהוא לבד שקול נגד ששים רבוא, אבל הגרים שהם חוץ מישראל ואינם בכלל ששים רבוא מישראל יותר מזדווג למשה בעבור השווי הזה, כי משה נבדל מישראל אינו נכנס תחת מספר ששים רבוא מישראל וכן הגיורת גם כן אינה נכנסת תחת מספר ישראל, וכאשר נפש הגיורת זכה אז ראויה למשה שנבדל מישראל" (גבורות השם - פרק י"ט).

כך תורה שבכתב שירדה מן השמים ע"י משה אנו מקבלים אותה, ע"י החלק המקיף, הכלל שבנו.

¹⁰ נשמתו של משה נחשבת כ**נשמה העליונה** ביותר מכל אדם מישראל כפי שכותב הרב קוק: "תורה שבכתב היא מידת שמים... **דוקא נשמה עליונה**, שעלתה אל הגובה האלוקי **במעלה בהירה ועליונה** כל כך שאין נפש האומה בכללה יכולה עדיין להגיע לה, היא יכלה לגלות את אור

החיה הכללית של כל היקום¹¹. דאים אנו על ידה למעלה מכל הגיון ושכל¹².¹³ חשים אנו רוח אלוקים עליון מרחף עלינו, נוגעת ואינה נוגעת, טסה על פני חיינו ממעל להם ומזרחת אותם באורה. האור מבהיק נוצץ וחודר בכל, תחת כל השמים ישוהו...

בתושב"ע אנו יורדים כבר אל החיים. אנו חשים שהננו מקבלים את האורה העליונה בצינור השני שבנשמה. בצינור המתקרב לחיי

התורה שבכתב בעולם 'ימשה עלה אל האלקים' שמות י"ט, ג'... הכל סקור הוא ומתבלט בהצד האלוקי העליון, הצד השמימי, שמשם התורה שבכתב נתונה למשה". (שמונה קבצים, קובץ א' אות צ"ח)

¹¹ אף כאן מצינו את דעת שמואל שאומר כי העולם נברא בשביל משה רבנו: "אמר רב: לא אברי עלמא אלא לדוד. ושמואל אמר: למשה. ורבי יוחנן אמר: למשיח" (סנהדרין צ"ח ע"ב). וכן מצינו במדרש רבה "רבי ברכיה אמר: בזכות משה נברא העולם שנאמר: 'בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹקִים (בראשית א', א') ואין ראשית אלא משה שנאמר 'וַיִּבְרָא אֱלֹהִים לְוַי' (דברים ל"ג, כ"א)" (בראשית רבה פרשה א' אות ד'). והסביר המהר"ל את דברי רבי ברכיה:

"ורבי ברכיה סבירא ליה כי משה הוא 'ראשית', כי עיקר העולם הם ישראל, ומשה הוא עיקר ישראל במה שהשלים את ישראל. וישראל הם 'ראשית' גם כן, כדכתיב: 'קִדְשׁ יִשְׂרָאֵל לְהִי בְּרֵאשִׁית תְּבוּאָתָהּ' (ירמיה ב', ג'). ולפיכך משה, שהוא ראשית ישראל גם כן, לכך משה הוא הראשית הגמור. ויראה כי אלו ב' דברים, התורה ומשה, כי ראוייה התורה למעלתה שתהיה התחלה; למר התורה בעצמה היא התחלה, ולמר המקבל את התורה, הוא משה, ראוי שיהיה התחלה, מפני שאין התורה רק בשביל המקבל, ואם אין כאן מקבל אין כאן תורה. ולכך מקבל התורה, הוא משה, ראוי שיהיה ראשית והתחלה". (נצח ישראל - פרק ג')

¹² במעמד הר סיני אמרו העם למשה כי הם מקבלים את דבר ה' ללא כל עוררין, הם ביטאו זאת בדבריהם כשאמרו "וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע" (כ"ד, ז') ופירוש הדברים - אנו עושים את דבר ה' לפני ששמענו, אנו מוותרים על שכלנו שתפקידו לברר כל דבר הנאמר לנו ורק אח"כ לתת את דעתנו, במקרה זה אומרים ישראל, אנו מדלגים על שלב זה וכדברי הרב קוק "דאים אנו על ידה למעלה מכל הגיון ושכל".

¹³ ממשפט זה ועד סוף הפיסקה מתארים את מעמד הר סיני ואת התחושות המנוגדות שהעם חש בתחתית ההר, מצד אחד העם רצה להתקרב ולראות את ה' מצד שני העם מפחד לשמוע את דבר ה' וכי'.

המעשה¹⁴. אנו חשים, שרוח האומה, הקשורה כשלהבת בגחלת באור תורת אמת, היא גרמה באופיה המיוחד, שתורה שבע"פ נוצרה בצורתה המיוחדת¹⁵. ודאי כלולה היא תורת האדם הזאת בתורת ה' – תורת ה' היא גם היא. העין הפקוחה של צופה באספקלריה המאירה, הנאמן בכל בית ה', לא אפשר שממנה תהיה נעלמת שפעת חיים זאת לכל פיתוחיה". (אורות התורה פ"א, א)

משה רבנו ורבי עקיבא יחד מבטאים כל אחד בדרכו את שלמותה של התורה בכללותה, אין תורה בלי משה רבנו ואין תורה מבלי רבי עקיבא. קודם שירד משה מן השמים הוא מבין כי אם התורה מתעכבת הוא חייב לראות מי הוא

¹⁴ זו היא תורה שבע"פ ששורשה נעוץ בר"ע המפשט את תורה שבכתב הכתובה בצורה נשגבה ומעורפלת ונותן לה משמעות מעשית בחיי היומיום, ר"ע העוסק בפרטים ואפילו הקטנים ביותר (תגי התורה) ונותן להם ביטוי מעשי בחיי היום של ישראל.

¹⁵ ומי לנו יותר מר"ע שהיה נושא כליו של בר כוכבא, ובכך הראה שהוא מחובר אל האומה אף בגופו ולא רק ברוחו, כשם שכתב הרב קוק בהקדמתו לשיר השירים על רבי עקיבא "והיו לו האהבה הטהורה הטבעית, האהבה הלאומית הנאורה, והאהבה האלוקית הקדושה ומלאה הוד, ערוכות במערכה 'כמגדל דָּוִד - בְּנוֹי לְתַלְפִּיּוֹתַי' (שיר השירים ד', ד)".

אותו האיש שיחד עימו הוא יצליח להוריד את התורה בשלמותה לכל הדורות. זו היא הסתכלותו של "צופה באספקלריה המאירה, הנאמן בכל בית ה', לא אפשר שממנה תהיה נעלמת שפעת חיים זאת לכל פיתוחיה".